

Editorial

European Values Study – studnice informací o změně hodnot a postojů v ČR a v Evropě v posledních desetiletích

V roce 2008 proběhla ve všech evropských zemích již čtvrtá vlna výzkumu *European Values Study* (EVS), tedy Evropského výzkumu hodnot (nebo také Evropské studie hodnot), rozsáhlého komparativního longitudinálního výzkumu, který chce poskytovat „vhled do idejí, přesvědčení, preferencí, postojů, hodnot a mínění občanů napříč Evropou.“ EVS je „unikátním výzkumným projektem o tom, jak Evropané smýšlejí o životě, rodině, práci, náboženství, politice a společnosti“ (<http://www.europeanvaluesstudy.eu/>).

První vlna tohoto sociologického šetření proběhla na reprezentativních vzorcích populace členských zemí tehdejšího Evropského společenství již v roce 1981, další vlny následovaly opakovaně vždy po devíti letech. ČR se z pochopitelných důvodů připojila k tomuto projektu až během jeho druhé vlny v roce 1991. Výzkum tehdy realizoval tým katedry sociologie FSV UK Praha (autoři J. Řehák, I. Bártová, J. Kabele). Reprezentativní soubor, který vznikl na základě pravděpodobnostního výběru, tehdy tvořilo 2 109 respondentů. Třetí vlna EVS byla realizována v roce 1999, opět za české účasti. Tuto vlnu organizoval L. Rabušic spolu s J. Řehákem a agenturou SC&C. Získali odpovědi od 1 908 respondentů. Dotazník i metodologie sběru byl prakticky identický s rokem 1991. V roce 2008 byla již uskutečněna čtvrtá vlna výzkumu, v ČR jej provedl tým vedený L. Rabušicem a J. Hamanovou z agentury SC&C. Velikost souboru byla 1 821 respondentů. Každá vlna se řídí přísnými metodologickými pravidly typickými pro současný mezinárodní komparativní výzkum: metodologická a teoretická skupina (obě mají mezinárodní složení) připravuje koncepci výzkumu, formulaci indikátorů, určuje velikost výběrového souboru a způsob sběru dat. Finální dotazník je formulován v angličtině, překlad do národních jazyků je přísně kontrolován.¹ Sběr dat je založen na pravděpodobnostních postupech (s opakovanými návštěvami respondentů, pokud nebyli zastíženi), takže jednotlivé výběrové soubory jsou reprezentanty národních populací ve věku 18 let a starších.

Opakovaná účast České republiky na tomto největším evropském sociálně vědním projektu umožňuje – díky finanční podpoře Grantové agentury ČR, která výzkum v letech 1999

Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 4/2010. S. 7–11. ISSN 1214-813X.

¹ Jelikož se většina otázek opakuje, musí být znění mnoha otázek v dotazníku z důvodu srovnatelnosti v čase zachováno v tom překladu, v jakém se objevilo poprvé. Pokud se dnes ukáže, že některý překlad není úplně nešťastnější, musí národní reprezentant s výkonným výborem tento problém konzultovat a rozhodnout, co bude menším zlem: zdali ponechat otázku v původním znění a mít tak srovnatelnou časovou řadu, nebo zda znění upravit, ztratit srovnatelnost v čase, ale založit tím adekvátnější ukazatel.

a 2008 financovala – českým sociálně vědním badatelům přístup k datům,² která ilustrují vývoj české společnosti ve sféře hodnot, postojů a mínění po roce 1989. Svou povahou jsou data z EVS daty longitudinálními (byť ne panelovými) a jelikož zahrnují již tři časové body, umožňují konstruovat vývojové časové řady, které jsou, jak dobře vědí všichni ti, kteří pracují s empirickými daty, analyticky nesmírně cenné. Umožňují totiž posoudit dynamiku změn. Ale nejen to. Účast ČR v konsorciu EVS zajišťuje, že čeští badatelé mají možnost srovnávat český vývoj s vývojem v jednotlivých evropských zemích – a opět, jak všichni sociálněvědní analytici vědí, mít srovnatelné mezinárodní údaje, navíc v časové řadě, je pro poznání toho, co se děje „doma“, skutečným požehnáním.³

Výzkum EVS obsahuje řadu položek, které slouží jako indikátory dynamiky změn hodnot a postojů v dimenzích rodiny, partnerských vztahů, ekonomiky, práce, volného času, politiky, náboženství a morálky a jako takové jsou skutečnou studnicí sociologického bohatství. Ochutnat z ní lze prostřednictvím tabulkových přehledů o vývoji všech položek v ČR od roku 1991 do roku 2008, které byly zveřejněny ve speciální publikaci: Rabušic, Ladislav; Hamanová, Jana. 2009. *Hodnoty a postoje v ČR 1991 – 2008. (Pramenná publikace European Value Study)*. muniPRESS: Brno.⁴ Toto monočíslo, která máte právě před sebou, využívá jen malou část z onoho množství témat, které lze v datech EVS nalézt. Věříme, že široká česká sociálněvědní komunita nenechá tato data ležet ladem a že jich bude využívat pro řešení svých palčivých výzkumných otázek.

Čtenářům zde nabízíme čísla sedm statí, které se dotýkají problematiky morálky, religiozity, mezigenerační solidarity, hodnotových preferencí v partnerských vztazích, percepce chudoby, hodnoty práce a konečně hodnotové orientace českých politiků.

Úvodní stať „O tempora. O mores“ se dotýká odvěké lidské diskuse o úpadku morálky v soudobé společnosti. Lucie Vidovičová se přitom soustředí na otázky morálky a ospravedlnitelnosti jednání z pohledu různých generací české společnosti i na proměnu těchto postojů v posledních dvou desetiletích. Ukazuje, že z hlediska morálky nedošlo v české společnosti k dramatické proměně, i když jistý posun směrem k větší liberálnosti je přece jen patrný. Autorka věnuje pozornost také otázce, zda je možné vysvětlit nalezenou vyšší míru konservatismu seniorů jejich religiozitou.

Otázce religiozity české populace se detailněji věnují Marie Laudátová a Roman Vido, kteří českou religiozitu sledují z generačního pohledu. Jednotlivé generace si přitom vymezují právě podle podmínek, které náboženství ve společnosti mělo. Analyzují rozdíl v religiozitě mezi generacemi vzhledem k tomu, v jakém prostředí se jednotlivé generace socializovaly. Ukazují tak výrazně vyšší míru tradiční religiozity generace socializované před rokem 1948 než generací mladších.

Třetím příspěvkem na téma generačních rozdílů je stať Marcely Petrové Kafkové. (Ne)rozdílnost generací zkoumá z hlediska normativní mezigenerační solidarity, kterou sleduje

² Česká data jsou uložena v českém datovém archivu, viz <http://archiv.soc.cas.cz/>.

³ Mezinárodní data EVS je možno stáhnout z: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/data-and-downloads/>.

⁴ Publikaci lze zakoupit prostřednictvím FSS MU, kontakt: Mgr. Petra Georgala, e-mail: georgala@fss.muni.cz.

z hlediska vzájemného pocitu odpovědnosti rodičů a jejich dospělých dětí. Kromě toho se také zabývá tím, zdali se větší míra praktické solidarity (praktické pomoci) českých žen (ve srovnání s muži) promítá i do jejich rodinných hodnot a pocitu závazku a odpovědnosti k rodičům/dospělým dětem.

Stat' Martina Kreidla z oblasti sociologie rodiny se věnuje rozdílům mezi manželstvím a nesezdaným soužitím, tedy tématu, které je v České republice sice poměrně frekventované (především v demografické literatuře), avšak sociologicky-hodnotově doposud neuchopené. Kreidl ukazuje, že typ partnerství určité hodnotové preference ovlivňuje a že tyto rozdíly není možné vysvětlit věkem či vzděláním, ale právě typem partnerského soužití.

Petr Pakosta a Ladislav Rabušic se ve své stati věnují postojům k příčinám chudoby v České republice. Zajímají se o tzv. lidová vysvětlení chudoby, tedy o to, proč si lidé myslí, že jsou v jejich společnosti chudí lidé. Překvapivě zjišťují, že ačkoliv se mentálně a postojově česká veřejnost od roku 1991 postupně kloní ke kolektivistickým a levicovým prvkům, ve vnímání chudoby jsou značně individualističtí a svým způsobem pravíčoví – Češi nejvčetněněji v Evropě zastávají názor, že chudí jsou u nás proto, že jsou líní a nemají dostatek pevné vůle. Tento postoj je zaujímán víceméně univerzálně celou českou populací.

Placená práce je velmi důležitým prvkem integrace jedince do společnosti. Petr Mareš a Tomáš Katrňák se proto ve své stati dívají na to, jakou hodnotu Češi práci přisuzují. Ukazují, že význam práce pro českou společnost v posledních dvaceti letech klesl. V české populaci identifikují z hlediska důležitosti práce tři různé skupiny. Ve svém článku se také věnují významu různých aspektů práce pro život člověka. Postoje Čechů k práci přitom srovnávají s okolními zeměmi a dalšími evropskými regiony.

Šárka Waisová svým politologickým pohledem oživuje monotematické číslo složené jinak ze sociologických textů. Vychází z předpokladu, že hodnotové preference tvůrců zahraniční politiky ovlivňují povahu zahraniční politiky. Hodnotovou proměnou, které si všímá, je odklon od materialistických hodnot k hodnotám postmaterialistickým. Ukazuje, že k Ingelhartově tiché revoluci od materialismu k postmaterialismu v české společnosti dochází, i když velmi postupně. Hodnotová proměna je nejsilněji patrná u nejmladší generace a u vysokoškoláků. Politické elity vytvářející zahraniční politiku jsou přitom většinou vysokoškolsky vzdělané. Autorka proto očekává proměnu cílů a postupů zahraniční politiky.

Ladislav Rabušic a Marcela Petrová Kafková